

6. Rozwój turystyki pod wpływem miastotwórczej roli kultury w obu miastach

Opisane w poprzednim rozdziale elementy funkcji kulturowej stanowią podstawę atrakcyjności Florencji i Krakowa dla przyjezdnych do tych miast. Analizując kolejne elementy funkcji kulturalnej autor zidentyfikował te, które są atrakcją dla turystów, oraz pozostałe, przyciągające do miasta studentów, naukowców i przedsiębiorców. Niemniej jednak, także i te osoby mogą być turystami (lub odwiedzającymi) w momencie, kiedy rozpoczną zapoznawanie się z obiektami kultury.

Relacji pomiędzy kulturą i turystyką jest wiele. Turystyka bywa pojmowana jako funkcja kultury, jako jej element, przekaz lub spotkanie kultur, może być też czynnikiem przemian kulturowych (Kowalczyk 2008). Stwierdzić więc można, że kultura jest funkcjotwórcza w stosunku do turystyki. Ruch turystyczny uwarunkowanych walorami dziedzictwa kulturowego określa się mianem turystyki kulturowej.

Turystyka we Florencji badana była szczególnie intensywnie w okresie powojennym. Nie należy zapominać, że Florencja została w znacznym stopniu zniszczona w czasie ostatniej wojny, a w 1966 r. nawiedziła ją katastrofalna powódź. Obydwa te wydarzenia zahamowały lub opóźniły rozwój turystyki w tym mieście. Rozwój turystyki we Florencji opierał się na bogatej ofercie zasobów kulturowych miasta i okolicy, był też wynikiem rosnącego popytu turystów i odwiedzających.

W Polsce rozwój turystyki odbywał się w innych warunkach. Przez 45 powojennych lat, istniało wiele barier i utrudnień dla turystów zagranicznych przyjeżdżających do Polski m.in. ograniczenia paszportowo-wizowe i walutowe. W momencie wyjścia z reżimu komunistycznego w 1990 r. otwarły się nowe możliwości dzięki powrotowi gospodarki wolnorynkowej, jednak Polska jeszcze długo była postrzegana jako kraj o słabym zagospodarowaniu turystycznym i niedostatecznej infrastrukturze transportowej. Dopiero wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. spowodowało zwiększony napływ turystów zagranicznych.

W Toskanii turystyka kulturowa polega na zwiedzaniu muzeów, galerii i wykopalisk archeologicznych, na uczestnictwie w spektaklach operowych i teatralnych i koncertach. Określana jest więc mianem „turismo d'arte” (ang. art tourism) – turystyka kulturalno-artystyczna. Formy turystyki w poszczególnych regionach Włoch różnią się, co wynika z tradycji historyczno-kulturowych oraz cech środowiska przyrodniczego (Il turismo in

Toscana... 1980). W latach 50. XX w. we Florencji funkcjonowała typologia turystyki ze względu na cele przyjazdu. Wydzielano wtedy turystykę kulturowo-artystyczną jako osobny typ turystyki. Od roku 1968 r. dla Florencji oraz regionu Toskanii dane dotyczące ruchu turystycznego zbierane i opracowywane są przez ENIT (Narodowa Agencja ds. Turystyki) oraz APT (Agenzia per la Promozione Turistica, pol. Agencja ds. Promocji Turystyki) i jej oddziały w specjalnych strefach, na które Toskania jest podzielona. Wobec szybkiego rozwoju turystyki biznesowej, dane dotyczące turystyki kulturowej łączono z tym właśnie rodzajem turystyki.

W latach 70. dane statystyczne dotyczące ruchu turystycznego podawane były już według innej typologii. Turystykę kulturowo-artystyczną połączono z turystyką biznesową, dlatego dane statystyczne ze względu na cel przyjazdu można podać jedynie dla tak ujmowanej motywacji.

Już pod koniec lat 50. (1958-59) udział turystyki kulturalno-artystycznej Florencji w ogólnej liczbie przyjazdów do Toskanii stanowił blisko 25%. Dodatkowym czynnikiem przemawiającym za funkcjotwórczym, w odniesieniu do turystyki, charakterem kultury Toskanii był fakt, że blisko 28,6% turystów przebywających w regionie określała wtedy swój cel przyjazdu jako „kulturalno-artystyczny” (Treves 1967). Większy udział, pod względem liczby turystów, miała wówczas jedynie turystyka związana z wypoczynkiem nad morzem (balneare) - 36,3%. Analiza wielkości turystyki kulturalno-artystycznej później jest utrudniona, ze względu na wspomniane jej połączenie w statystykach z turystyką biznesową. Można w przybliżeniu oszacować ją w oparciu o ankietę przeprowadzoną we florenckim porcie lotniczym w 1996 r., 1203 pasażerów. Badanie to potwierdziło wysoki udział turystów przybywających do Toskanii ze względu na jej potencjał kulturowy, który wynosił 30,3% (Maltinti red. 1998). W roku 2004 łączny udział turystyki kulturalno-artystycznej i biznesowej we Toskanii wynosił blisko 20% (www.regione.toscana.it).

Przed przystąpieniem do analizy danych dotyczących liczby ruchu turystycznego i turystyki we Florencji i w Krakowie należy wyjaśnić kilka podstawowych problemów wynikających z różnego sposobu przedstawiania danych statystycznych w obu miastach.

We Florencji i w Toskanii statystyki oficjalne (gminy Florencja i regionu Toskanii) przedstawiają liczbę turystów korzystających z bazy noclegowej (arrivi) oraz liczbę noclegów zrealizowanych przez nich (presenze).

W Krakowie i w woj. Małopolskim dane (Urządu Statystycznego i Małopolskiej Organizacji Turystycznej - MOT) uwzględniają „turystów” (osoby nocujące) oraz „odwiedzających jednodniowych”, którzy przybyli w celach poznawczym, wypoczynkowym,

zawodowym, religijnym, rodzinnym, zdrowotnym itp., a ich pobyt nie przekraczał 90 dni (Borkowski red. 2006). Liczbę „odwiedzających” oszacowano na podstawie badań ankietowych prowadzonych corocznie przez MOT. Dla Krakowa są to dane za lata 2003-2006* .

Widzimy więc zasadniczą rozbieżność między danymi dla Florencji i w Toskanii oraz tymi dla Krakowa i woj. Małopolskiego. Prawie niemożliwe jest porównanie liczby turystów i wyciągnięcie wniosków. Aby jednak przedstawić skalę ruchu turystycznego we Florencji i w Krakowie, autor zestawiał liczbę turystów korzystających z bazy noclegowej w obu miastach i regionach w latach 2003-2006, dzięki czemu mógł obliczyć udział turystów korzystających z noclegu we Florencji i Krakowie na tle regionu. Odsetki te w przybliżeniu określają udział obu miast w turystyce związanych z nimi regionów, poprzez co można uzasadnić twierdzenie o miastotwórczej roli turystyki jako rozwiniętej dzięki kulturowemu potencjałowi Florencji i Krakowa.

Nie byłoby możliwości porównania statystyk liczby turystów według celu przyjazdu. Kategorie celów przyjazdu wymienione w statystykach włoskiej i polskiej (florenckiej i krakowskiej) są różne. Dodatkowym utrudnieniem jest fakt, że zmieniały się one w okresie powojennym, co uniemożliwiło odpowiednie przedstawienie zmiany udziału turystyki kulturowej wśród innych motywacji turystycznych. Ponadto, dane te przedstawiane są w Toskanii dla powiatu lub stref APT* Florencji, a w Małopolsce dla miasta Krakowa.

Analizując liczbę turystów korzystających z noclegów we Florencji i w Krakowie w stosunku do wykorzystania przez nich bazy noclegowej w Toskanii i woj. Małopolskim, autor stwierdził, że zachodzi znaczna rozbieżność pomiędzy wykorzystaniem tej bazy w obydwu miastach. Udział turystów wykorzystujących bazę noclegową Florencji na tle regionu jest stosunkowo wysoki i wynosił w latach 2003-06 średnio 25 % (tab. 28). Biorąc pod uwagę ceny noclegów w stolicy Toskanii w porównaniu z innymi miejscowościami tego regionu, autor stwierdza, że korzystający z noclegów we Florencji są turystami, których cel przyjazdu w zdecydowanej większości był związany ze zwiedzaniem obiektów kultury w tym mieście. Co za tym idzie, około ¼ turystów w Toskanii przyjeżdża do Florencji ze względu na atrakcje turystyczne, jakie oferuje to miasto, których główną częścią obiekty kultury.

* MOT została utworzona w 2002 r.

* Rejon APT Firenze jest zbliżony do obszaru Powiatu Florenckiego.

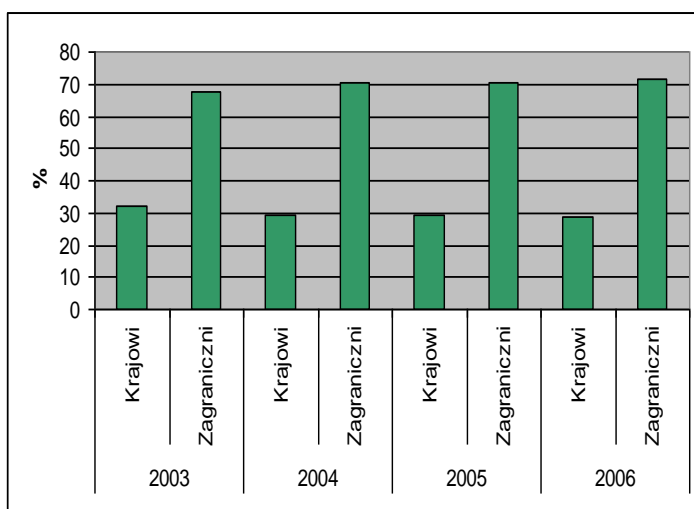
Tab. 28. Liczba korzystających z noclegów we Florencji i w Toskanii oraz w Krakowie i w woj. Małopolskim w latach 2003-2006

Lata	Liczba turystów korzystających z noclegów (w tys.)		Udział turystów w danym mieście w stosunku doregionu (w %)	
	Florencja	Toskania	Florencja na tle Toskanii	
2003	3 306,1	9 611,8	34,4	
2004	2 437,2	9 726,0	25,0	
2005	2 650,8	10 436,7	25,3	
2006	2 775,8	11 172,7	24,8	
	Kraków	Woj. małopolskie	Kraków na tle woj. małopolskiego	
2003	837,2	2 047,1	40,8	
2004	1 010,0	2 288,4	44,1	
2005	1 174,0	2 419,1	48,5	
2006	1 250,2	2 609,7	47,9	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Annuario Statistico di Firenze i www.regione.toscana.it oraz MOT za lata 2003-2006

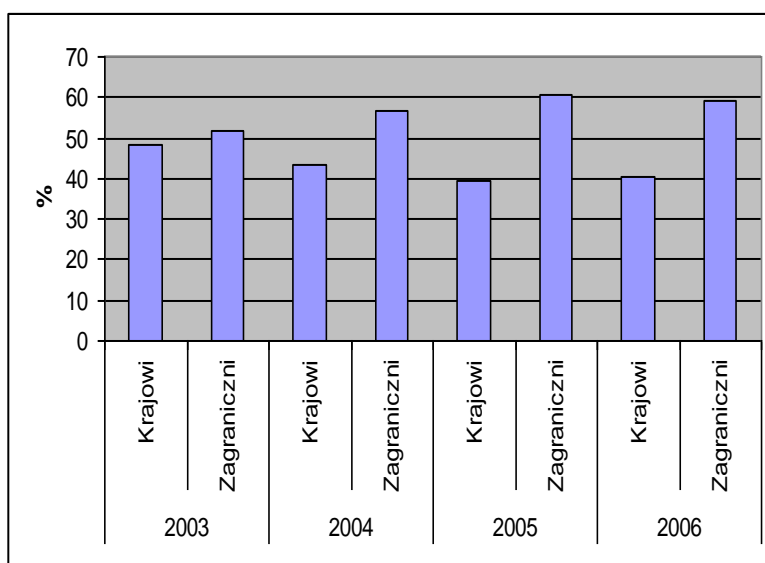
We Florencji ponad dwukrotnie więcej turystów zagranicznych niż krajowych korzysta z noclegów (ryc. 2). Włosi wykorzystywali bazę noclegową Florencji średnio w 30%, natomiast cudzoziemcy - w ok. 70%. Najwięcej turystów w omawianym okresie pochodziło z USA (ok. 20%), następnie z Japonii (ok. 8%), z Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i Francji (po ok. 5%) oraz z Niemiec (ok. 3%).

Krakowie udział turystów korzystających z bazy noclegowej na tle województwa jest dużo wyższy, osiągając blisko 50% (tab. 29, ryc. 22). Jest to wynik imponujący, jeśli weźmiemy pod uwagę, że turyści korzystają z bazy noclegowej położonej na terenie miasta. Tak wysoki wynik związany być może z dominacją Krakowa jako ośrodka kulturowego nad innymi miastami województwa oraz dużego znaczenia jego potencjału kulturowo-artystycznego dla funkcji turystycznej.

Ryc. 22. Odsetek turystów krajowych i zagranicznych korzystających z noclegów we Florencji w latach 2003-06

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Annuario Statistico del Comune di Firenze 2003 i 2004-2005 oraz danych Provincia di Firenze

Ryc. 23. Odsetek turystów krajowych i zagranicznych korzystających z noclegów w Krakowie w latach 2003-06

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOT.

W Krakowie różnica między nocującymi turystami zagranicznymi wzrosła w tym samym okresie na korzyść obcokrajowców (ryc. 23). Jej przyrost po roku 2004 ma z pewnością związek z wejściem Polski do Unii Europejskiej. Najwięcej turystów (ok. 15%) w latach 2003-2006 przyjechało z Niemiec. Nastąpił również zasadniczy wzrost przyjazdów turystów z Wielkiej Brytani (obecnie średnio ok. 17%), z Francji, Włoch i USA w omawianym okresie przybywało do Krakowa średnio po ok. 7-8% ogólnej liczby turystów.

Z uwagi na nieporównywalność danych statystycznych dla obu miast, autor analizuje udział liczby noclegów zrealizowanych we Florencji w stosunku do ich ogólnej liczby w Toskanii, zestawiając go z udziałem Krakowa do woj. Małopolskiego (tab. 30)

Tab. 29. Liczba noclegów zrealizowanych przez turystów korzystających z bazy noclegowej we Florencji i reigonie Toskanii w latach 2003-2006

Lata	Liczba noclegów		Stosunek liczby turystów we Florencji do liczby turystów w Toskanii (w %)
	Florencja	Toskania	
2003	6 059,4	36 904,8	16,4
2004	6 444,2	35 545,4	18,2
2005	6 719,4	38 258,4	17,5
2006	6 366,8	41 168,0	15,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie Annuario Statistico di Firenze oraz www.regione.toscana.it

Tab. 30. Wielkość ruchu turystycznego w Krakowie i w woj. małopolskim w latach 2003-2006

Lata	Liczba turystów (w tys.)		Udział turystów w Krakowie w stosunku do turystów w Małopolsce (w %)
	Kraków	Woj. małopolskie	
2003	5 500,0	7 950,8	69,1
2004	6 400,0	9 100,0	70,3
2005	7 100,0	9 600,0	74,0
2006	7 500,0	10 300,0	72,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MOT za lata 2003-2006

Udział Florencji w liczbie noclegów zarejestrowanych w Toskanii wynosił średnio niemal 17% (tab. 29). Wiązać się to może ze średnią długością pobytu związanego z turystyką kulturowo-artystyczną wynoszącą 2,5 dnia (Innocenti 1979). Wysoka liczba zrealizowanych noclegów w Toskanii (6-krotnie wyższa niż we Florencji), wynika według autora z dwóch czynników. Wysoki jej udział (26 %) turystów zainteresowanych wypoczynkiem nad morzem w Toskanii, a średnia długość pobytu tam jest dłuższa od pobytu związanego z wykorzystaniem zasobów kulturowych, bo wynosi ok. 5,5 dnia (Gurgul 2002). Drugim

czynnikiem jest gęsta sieć tokańskich miast, oprócz Florencji, których zabytkowe zasoby architektury powodują, że są one także celem kulturowych pobytów turystów. Np. Siena, Piza, Lukka i Arezzo oddalone są od Florencji kilkadziesiąt kilometrów. Oczekiwane rozproszenie na terenie Toskanii powoduje, że zwiedzający je turysta korzysta z bazy noclegowej znajdującej się poza Florencją.

Z badań ankietowych przeprowadzonych przez ENIT w Toskanii i MOT w woj. Małopolskim wynika, że we Florencji udział turystyki kulturalno-artystycznej wśród innych typów rejestrowanej tam turystyki wynosi ok. 80% (tab. 31).. Tak wysoki udział utrzymuje się od początku lat 90. Należy również wziąć pod uwagę, że dane dla turystyki kulturalno-artystycznej łączone są z danymi turystyki biznesowej (arte/affari). Można jednak przyjąć, że turysta biznesowy przebywając we Florencji korzysta również z turystyki kulturowo-artystycznej. Z tak sformułowanego przez służby statystyczne połączonego celu przyjazdu (arte/affari - kultura i sztuka / biznes) wynika według autora inny jeszcze aspekt turystyki kulturowej. W związku z potencjałem kulturowym Florencji przyjeżdżający do tego miasta turyści biznesowi (m.in. z uwagi na bazę kongresowo-wystawienniczą), korzystają z zasobów kulturowych w okresie przebywania tutaj.

W Krakowie cele przyjazdu w zakresie turystyki kulturowej-artystycznej ujęto jako „zwiedzanie zabytków”. Z uwagi na fakt, że w Krakowie ankietowani turyści mogli nie nocować (odwiedzający jednodniowi) nie można połączyć celu przyjazdu jakim jest „zwiedzanie zabytków” z celem „sprawy służbowe”, który równoznaczny jest z turystyką biznesową. Wynika to z krótkiego pobytu (kilka lub najwyżej kilkanaście godzin). Turysta taki, załatwiając swe sprawy służbowe nie będzie miał czasu ani możliwości skorzystać z oferty turystycznej. Innym ważnym czynnikiem było w Krakowie sformułowanie pytania dotyczącego głównego celu przyjazdu. W związku z tym, dwukrotnie mniejszy udział celów przyjazdu turystyki kulturowej jest określony przez zdefiniowane tak pytanie. Określenie celu przyjazdu w Krakowie w ogóle możliwe było dopiero od 2003 r. tj. gdy odnośne badania rozpoczęła MOT. W badaniach tych wynika, że tym rodzajem turystyki zainteresowanych w Krakowie jest ok. 35% turystów, ponad dwa razy mniej niż we Florencji.

Tab. 31. Osetki turystów zainteresowanych „turystyką kulturowo-artystyczną i biznesową we Florencji oraz „zwiedzaniem zabytków” w Krakowie w wybranych latach przełomu XX i XXI w.

Rok	Okręg APT Florencja	Kraków
	%	
1993	82	•
1997	81	•
2001	78	•
2002	76	•
2003	77	51
2004	79	30
2005	78	35
2006	80	35

Źródło: dane Regionu Florencja i MOT.

We Florencji turyści odwiedzają zespół zabytkowego miasta, a w Krakowie „stare miasto oraz dzielnicę Kazimierz. Jest to jeden z problemów turystyki w miastach historycznych, gdzie koncentracja ruchu turystycznego występuje w określonych miejscach, w zabytkowych centrach o małej chłonności komunikacyjnej. Rozwiązaniem może być skierowanie ruchu na nowe tereny, dotychczas turystycznie nie wykorzystane. Jednym z przykładów może być program zagospodarowania turystycznego Nowej Huty (Fitt 1998). Obecnie rozwijają się firmy specjalizujące się w prezentowaniu Nowej Huty jako byłego miasta socjalistycznego, co dla turystów z krajów byłego bloku państw socjalistycznych, jest ciekawą ofertą.

7. Postrzeganie funkcji kulturalnej Krakowa i Florencji przez turystów

Uzupełnieniem rozważań z poprzedniego rozdziału jest postrzeganie przez odwiedzających Kraków i Florencję turystów. Dla zbadania tego problemu autor przeprowadził krótki sondaż ankietowy na początku pełnego sezonu turystycznego w obydwu miastach - we Florencji był to kwiecień 2006 i maj 2007, a w Krakowie - maj 2006 i czerwiec 2007. Uzyskano odpowiedzi od 124 respondentów we Florencji oraz 125 w Krakowie. Stosunkowo mała liczba respondentów we Florencji wynikała z ograniczonych możliwości pobytu tam autora pracy. Ważnym aspektem świadczącym o wiarygodności uzyskanych danych, jest fakt, że treść odpowiedzi uzyskanych w maju 2006 r. była podobna i w kwietniu 2007 r.

Kwestionariusz zawiera 9 krótkich pytań (wzór zamieszczono w Aneksie 1) celem wyjaśnienia 2 kluczowych kwestii:

- Czy Kraków i Florencja są atrakcyjnymi miastami dla turystów głównie z uwagi na sławę jaką się cieszą, lub czy też jedynie nazwa miasta, znana wśród turystów w wielu zakątkach świata, powoduje napływ obcokrajowców do tych miast?
- Czy główną atrakcją obu miast są ich obiekty kultury i ogólny potencjał kulturowy danego miasta, czy może jakieś inne jeszcze elementy?

Kwestionariusz nie stanowił bynajmniej podstawy do wykonania niniejszej pracy, lecz posłużył jedynie do przybliżenia problemu postrzegania Florencji i Krakowa przez osoby niemieszkające w danym mieście. Ponadto, ankietowanie odbyło się na początku sezonu turystycznego, w centrach tętniących życiem miast, a respondentami byli turyści pochodzący z różnych stron świata, (w tym Polacy i Włosi), będący w trakcie lub na początku zwiedzania danego miasta. Osoby te były proszone, w trakcie pobierania przez nie informacji turystycznych w Punktach Informacji Turystycznej we Florencji lub w Krakowie, o udzielenie odpowiedzi, co w każdym niemal przypadku nie zajmowało im więcej niż 2-3 minuty. Jednak w wielu wypadkach turyści nie mieli ochoty odpowiadać na pytania.

Respondenci, którzy udzielili odpowiedzi na pytania w kwestionariuszu zarówno w Krakowie jak i Florencji pochodzili z całego świata. We Florencji dużą grupę respondentów stanowili Francuzi - 33 osoby (1/4) oraz Amerykanie - 22 osoby, a także Brytyjczycy - 12 osób. W Krakowie natomiast najwięcej respondentów pochodziło z Niemiec 18 osób, a następnie z Irlandii -15, oraz z Wielkiej Brytani i Francji - po 12 (tab. 32).

Tab. 32. Liczba turystów – respondentów kwestionariusza w Krakowie i Florencji według kraju pochodzenia

Kraj pochodzenia	Florencja		Kraków	
	Liczba osób	%	Liczba osób	%
Argentyna	2	1,6	-	-
Australia	10	8,1	8	6,4
Austria	-	-	1	0,8
Belgia	3	2,4	2	1,6
Chorwacja	1	0,8	-	-
Dania	-	-	2	1,6
Finlandia	-	-	3	2,4
Francja	33	26,7	12	9,6
Grecja	-	-	3	2,4
Hiszpania	3	2,4	-	-
Holandia	-	-	5	4,0
Indie	1	0,8	-	-
Irlandia	2	1,6	15	12,0
Islandia	-	-	1	0,8
Izrael	-	-	1	0,8
Kanada	7	5,6	1	0,8
Niemcy	10	8,1	18	14,4
Norwegia	1	0,8	-	-
Nowa Zelandia	2	1,6	4	3,2
Polska	-	-	19	15,2
Szwajcaria	6	4,8	7	5,6
Szkocja	1	0,8	1	0,8
USA	22	17,7	5	4,0
Wielka Brytania	12	9,7	12	9,6
Włochy	8	6,5	5	4,0
Razem	124	100	125	100

Źródło: opracowanie własne

W kwestionariuszu respondent mógł udzielić więcej niż jednej odpowiedzi na dane pytanie. Możliwość taka dawała uczestnikom badania większą swobodę wypowiedzi i udzielenie odpowiedzi bardziej dokładnej. Było to również ułatwieniem dla respondenta, gdy uznał, że jego pełna odpowiedź przekraczała myśl zawartą w jednej odpowiedzi do wyboru. Nie czuł się tym samym zmuszony do wyboru jednej odpowiedzi, co powodowało, że udzielał odpowiedzi faktycznej, a nie najbardziej prawdopodobnej. Możliwość wyboru większej liczby odpowiedzi, na dane pytanie, spowodowała, że łączna ich liczba może być wyższa niż liczba respondentów.

Poniżej zaprezentowano wszystkie 9 pytań kwestionariusza oraz omówiono odpowiedzi na każde z nich. Pytanie nr 1 brzmiało: Czy zwiedzenie Florencji/Krakowa przez Panią/Pana wynika z faktu, że:

a) miasto znajduje się na trasie Pani/Pana podróży po Włoszech/Polsce?

przyciągnął jedynie 18 osób (14%). Wymieniona przewaga Krakowa wiąże się również z usytuowaniem lokali gastronomiczno-rozrywkowych skupiających się wokół Rynku Głównego i ulic w pierścieniu Plant, stanowiących zamknięty obszar dostępny prawie wyłącznie dla ruchu pieszego. Florencja, natomiast, nie posiada tak dużej koncentracji tego typu usług w obrębie strefy ruchu pieszego. Ponadto, Kraków od kilku lat obsługuje tanie linie lotnicze z Wielką Brytanią, której obywatele tradycyjnie spędzają wolny czas w pubach. Ostatnio jest to ważny motyw przyjazdu do Krakowa.

Odpowiedzi na pytanie trzecie (Czy przed podróżą do Florencji/Krakowa wybrała Pani/ wybrał Pan jakieś obiekty kultury, które są obowiązkowym punktem w czasie Pani/Pana wizyty w mieście?) potwierdzają, że obydwie miasta mają bogate zasoby obiektów kultury, wcześniej znane przyjeżdżającym tu turystom. Pozytywną odpowiedź udzieliło ponad 70% respondentów. Oznacza to, że przed podróżą do Florencji / Krakowa turyści tak wytyczali trasę zwiedzania miasta, aby trafić na wybrany obiekt. Zarówno w Krakowie jak i we Florencji takiej odpowiedzi udzieliło odpowiednio 83 i 85 respondentów (66% i 69%). Przy dużej liczbie odpowiedzi pozytywnych, należy zaznaczyć, że blisko ¼ respondentów nie wybrała jednak przed podróżą obiektów kultury, które chciałyby odwiedzić (Kraków i Florencja: po 32 odpowiedzi negatywne). Znajduje to potwierdzenie w pytaniu 6, w którym respondenci wymieniali nazwy obiektów kultury, które zwiedzili, lub zamierzali zwiedzić.

W pytaniu czwartym (Czy interesuje Panią/Pana jedynie odwiedzenie muzeów, galerii czy również innych obiektów kultury we Florencji/w Krakowie?) respondenci wyjaśniali czy byli faktycznie zainteresowani zwiedzaniem danego miasta pod względem poznania jego obiektów kultury. Również i w tym przypadku odpowiedzi potwierdzały dobrą znajomość potencjału kulturowego Florencji i Krakowa. Liczba respondentów podających pozytywną odpowiedź na to pytanie wyniosła odpowiednio: 80 i 84 osób (64% i 67%), z czego jednak nie dowiadujemy się, o jakie obiekty kultury im chodziło.

W pytaniu piątym Jak ocenia Pani/Pan dostępność odwiedzanych przez Panią/Pana obiektów kultury (dobrze, słabo, czy źle) zastosowano subiektywną skalę dostępności do obiektów kultury we Florencji lub w Krakowie. Pytanie to wiąże się z rozmieszczeniem obiektów kultury w mieście, rozciągłością strefy z ograniczonym ruchem samochodowym oraz z szybkością przemieszczania. Subiektywna dostępność do obiektów kultury w obydwóch miastach została oceniona pozytywnie (dobrze), przy czym gorzej we Florencji, a lepiej w Krakowie. Wynikać to może z centralnego usytuowania obiektów kultury w Krakowie i nieznacznie bardziej rozproszonej ich lokalizacji we Florencji, które, poza

wyjątkami, nie mieszczą się one w ścisłym centrum. W Krakowie dobrą dostępność potwierdziło 87 osób (ponad 70%), a we Florencji 74 osoby (60%).

Odpowiedzi na pytanie nr 6 (Które z obiektów kultury zwiedziła Pani/zwiedził Pan lub zamierza zwiedzić we Florencji/ w Krakowie?) miały wykazać poziom znajomości obiektów kultury obu miast przed wizytą lub w jej trakcie. W Krakowie ponad połowa respondentów wymieniała obiekty powszechnie znane z przewodników oraz takie, które leżą w obrębie Starego Miasta, w zasięgu możliwości dojścia pieszego: 81 respondentów (65%) wskazało Wawel, 41 (33%) Kościół Mariacki, 17 – Sukiennice oraz 20 osób całą dzielnicę Kazimierz, (a w jej obrębie Muzeum Żydowskie Galicja) oraz Fabrykę Schindlera na Zabłociu. Wiele osób, bo aż 14 wskazało ogólnie na kościoły. Pojedyncze wskazania dotyczyły obiektów mniej znanych, lub wymagających większego zaangażowania wolnego czasu turysty przemierzającego Kraków w czasie spaceru jak np.: Muzea Czarotoryskich czy Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Kilkanaście osób wskazało obiekty dość oddalone od centrum, jak Muzeum Żydowskie na Kazimierzu czy Fabrykę Schindlera w tej dzielnicy. Wśród obiektów wskazywanych przez respondentów znalazły się również położone poza Krakowem, lecz zwykle kojarzone z wizytą w tym mieście: Kopalnia Soli w Wieliczce i Muzeum Pamięci Ofiar Holocaustu w Oświęcimiu.

We Florencji obiektami kultury wskazywanymi najczęściej były: Katedra (Duomo) – 67 osób (54%), Galleria Uffizi – 49 (40%), Galleria dell'Accademia - 36, Palazzo Pitti – 17, Palazzo Vecchio – 12. Są to obiekty cieszące się we Florencji największym zainteresowaniem, z uwagi na ich wartość historyczno-artystyczną, prezentowaną w licznych przewodnikach i innych opracowaniach. Tak jak w przypadku Krakowa, położone są one w strefie ruchu pieszego, wzdłuż prostej od Galeria dell'Accademia do Palazzo Pitti, w promieniu 2 km, w granicach Starego Miasta. Można więc stwierdzić, że zasięg występowania najbardziej uczęszczanych obiektów kultury we Florencji i Krakowie jest podobny. Pojedyncze odpowiedzi dotyczyły Muzeum Bargello, Muzeum Nauki (Museo della Scienza) Synagogi Żydowskiej, kościołów: Santa Croce, San Lorenzo, Santa Maria Novella oraz Ogrodów Boboli. Poza Synagogą Żydowską, wszystkie one położone są w obrębie ścisłego centrum oraz przy trasach turystycznych. Wymieniony w kwestionariuszu Piazzale Michelangelo jest placem widokowym i z uwagi, że nie należy on do obiektów kultury nie jest omawiany.

Odpowiedź na pytanie nr 6 daje też pogląd na popularność poszczególnych obiektów Florencji i Krakowa wśród ankietowanych turystów. Niniejszy kwestionariusz, ze względu na nikłą liczbę respondentów i niski stopień reprezentatywności, nie może stanowić rankingu

popularności obiektów kultury w obu miastach. Wynika jednak z niego zróżnicowana popularność obiektów kultury wśród turystów odwiedzających obydwie miasta.

Odpowiedzi na pytanie nr 7 (Czy nazwa miasta „Florencja”/„Kraków” kojarzy się Pani/Panu z:

- a) Pięknym miastem
- b) Licznymi obiektami kultury
- c) Inne skojarzenia)

miały dać autorowi informację dotyczącą postrzegania ogólnego miasta. Z kwestionariusza wynika, że Kraków istotnie uważany jest za „piękne miasto” (87 respondentów – 70%), co często poparte jest skojarzeniem „liczne obiekty kultury” u 49 ankietowanych osób (40%). Florencja także jest postrzegana przez respondentów jako „piękne miasto” w 77 przypadkach (62% odpowiedzi), jednak niemal w tej samej mierze (74 osoby, 60%) jest postrzegana jako miasto z licznymi obiektami kultury, które tam występują. Inne skojarzenia nazwy miast były podawane sporadycznie.

Pytanie 8 kwestionariusza dotyczyło celu przyjazdu do Florencji / Krakowa i brzmiało: Jaki jest Pani/Pana główny cel przyjazdu do Florencji/Krakowa?

- a) Poznanie ogólnie miasta
- b) Zwiedzenie głównych muzeów
- c) Inne

Respondenci w Krakowie w ponad 80% wskazali jako główną przyczynę przyjazdu chęć ogólnego poznania miasta, a w blisko 20% - również chęć zwiedzenia głównych jego obiektów kultury. Świadczyć to może o słabej identyfikacji Krakowa jako ośrodka, w którym występują interesujące muzea, czy galerie. W 15% respondenci podali inne przyczyny pobytu w mieście, wśród których najczęściej wymienione zostały: podróż po Europie, wizyta u znajomych, chęć zwiedzenia miasta papieża Jana Pawła II. Omówione odpowiedzi na to pytanie potwierdziły chęć poznania warstwy kulturowej i wielu obiektów kultury w tym mieście, jak i popularność miasta, ze względu na ich występowanie. Spośród 124 respondentów, aż 57 ankietowanych (50%) odpowiedziało, że przebywają we Florencji, aby zwiedzić jej główne muzea, a 78 osób (63%) stwierdziło, że ich celem pobytu jest ogólne poznanie miasta. Pytanie to potwierdza potencjał kulturowy i tożsamość Florencji jako skupiska wielu obiektów kultury. Podobna liczba respondentów jak w przypadku Krakowa - ponad 15%, podało inny cel jako powód przyjazdu do stolicy Toskanii, w tym takie motywacje, jak zakupy, ślub, praca i odwiedziny u znajomych.

Ostatnie 9. pytanie kwestionariusza dotyczyło miasta, w którym nastąpił początek i zakończenie podróży przez respondenta i brzmi następująco: W którym mieście rozpoczęła Pani / rozpoczął Pan zwiedzanie Polski/Włoch, a w którym zakończy się Pani/Pana pobyt we Włoszech/ w Polsce?

Odpowiedź na to pytanie była istotna, ponieważ wyjawiała czy Florencja lub Kraków były jedynym miastem i głównym celem odwiedzin w Polsce lub we Włoszech, czy jest jednym z ważnych miast w czasie wyprawy turystycznej, czy też stanowi tylko jedno z wielu miast odwiedzanych w czasie podróży. Było to więc pytanie kontrolne w stosunku do pytania nr 1 i potwierdzać miało (lub nie) prawdziwość respondentów.

Ponieważ większość ankietowanych stanowili turyści zagraniczni, w tym również spoza Europy, autor zakłada, że znaczna część respondentów przyleciała do Włoch / Polski samolotem. Z uwagi na fakt, że Florencja nie jest głównym portem lotniczym regionu Toskanii*, autor niniejszej rozprawy przyjął, że każda miejscowość z regionu Toskanii podana jako początek podróży lub jej koniec będzie uznawana jako „Florencja”. Z kolei Kraków jest jedynym miastem w woj. małopolskim posiadającym port lotniczy mogącym obsługiwać zagraniczne loty pasażerskie, w związku z czym nie ma swoich „odpowiedników” w regionie. Przyjmując to kryterium, autor uznał, że jeśli za początek lub koniec podróży podane jest inne miasto woj. małopolskiego, Kraków był jej początkiem lub końcem.

Jeśli początek i koniec podróży podany jest we Florencji (lub innym mieście Toskanii) lub Krakowie (lub innym mieście województwa) uznać można, że Florencja lub Kraków stanowią główne miasto całej podróży turystycznej, co znajduje potwierdzenie w pytaniu nr 1 niniejszego kwestionariusza. Stanowić to może o atrakcyjności Florencji lub Krakowa jako głównego miasta turystycznego na mapie Włoch lub Polski. Należy jednak wziąć pod uwagę, że Kraków, po Warszawie, posiada najlepiej rozwiniętą sieć połączeń lotniczych z wieloma miastami Europy, (a większości są to tzw. „tanie linie”), co rzutuje na możliwość szybkiego i taniego dotarcia do stolicy Małopolski. Inna sytuacja panuje w porcie lotniczym we Florencji. Jest to drugi, po Pizie, port lotniczy Toskani, co do liczby połączeń i pasażerów. Ma on również mniej połączeń lotniczych z miastami europejskimi, niż port krakowski, co ogranicza liczbę turystów, którzy mogą drogą lotniczą dotrzeć do Florencji i odlecieć stąd.

W Krakowie 49 respondentów (40%) podało, że początek i koniec podróży nastąpił w Krakowie (lub w jednym z miast woj. małopolskiego). W przypadku Florencji (co ma źródło

* Jest to Piza (87 km na zachód)

w mniejszym znaczeniu miejscowego portu lotniczego), jedynie 38 osób (31%) potwierdziło, że początek i koniec wyprawy miał właśnie tam miejsce (lub w innym mieście Toskanii).

Po analizie odpowiedzi na dwa główne pytania kwestionariusza nasuwa się kilka wniosków. Kraków w większym stopniu, a Florencja w mniejszym, uznane są przez turystów za główne miasto do zwiedzenia, traktowane jako cel podróży po Polsce / Włoszech.

Kraków ma większą ofertę lokali gastronomicznych i rozrywkowych niż Florencja. Ponad 1/3 respondentów w Krakowie, a jedynie 1/8 we Florencji, zadeklarowała zamiar lub wykorzystywanie tej części bazy turystycznej w danym mieście. Zarówno w Krakowie jak i we Florencji turyści przed podróżą wybrali obiekty kultury, które zamierzali zwiedzić – zwykle te same (z małymi wyjątkami) i położone w staromiejskich strefach obu miast, w promieniu do 2 km od głównego punktu miasta. Świadczy to o dominacji tych obiektów w przewodnikach i innych opracowaniach papierowych i multimedialnych (np. w TV), przy braku promocji obiektów kultury mniej znanych i stąd rzadziej wymienianych. Przykładem tego mogą być obiekty, które nie znajdują się w granicach Krakowa, jak Muzeum Kopalni Soli w Wieliczce i Muzeum Pamięci Ofiar Holocaustu w Oświęcimiu. Turyści wymieniali je, pomimo, iż pytanie wyraźnie zawierało określenie usytuowania „w Krakowie”.

Zauważyć można, że Florencja bardziej niż Kraków przyciąga turystów pod względem kulturowym. Blisko 90% turystów deklarowało, że ich przyjazd do Florencji był związany nie tylko z ogólnym poznaniem miasta, lecz również ze zwiedzeniem obiektów kultury. Turysta we Florencji jest zainteresowany poznaniem konkretnych obiektów kultury, wybranych przed przyjazdem do miasta. Kraków natomiast postrzegany jest jako „miasto do odkrycia”, w 80% odwiedzane przez turystów, którzy przyjechali tu w celu ogólnego poznania miasta, nie tylko jego obiektów kultury. Osoby odwiedzające Kraków korzystają z większej oferty lokali gastronomicznych, dyskotek, które są w znacznej części usytuowane w strefie dostępu pieszego. Odpowiedzi na ostatnie pytanie kwestionariusza potwierdzają odpowiedzi udzielone na pytanie nr 1. Kraków uznany został za główne miasto w czasie podróży po Polsce, natomiast Florencja odwiedzana jest jako jedno z głównych miast włoskich.

8. Podsumowanie: miastotwórczy wpływ funkcji kulturalnej na rozwój Florencji i Krakowa.

W Krakowie, jak i w całej Polsce od 1990 r. następuje stopniowa komercjalizacja dóbr i instytucji kultury. Polega ona na przesuwaniu jednostek kultury z sektora publicznego do prywatnego poprzez przekształcenia własnościowe (prywatyzacja). Z drugiej strony, działanie wolnego rynku powoduje, że usługi kulturalne przeznaczane są w coraz większej mierze na sprzedaż. (Heller red. 1998). Udział wydatków na kulturę w budżetach samorządów miast utrzymuje się na stałym poziomie i wynosił w latach 2000-2005 powyżej 3,2% budżetów miast od 25 tys. mieszkańców wzwyż objętych badaniem Związku Miast Polskich. (Prawelska-Skrzypek 2006). Jest to znikomy udział środków jakie muszą posiadać instytucje kultury, wobec czego są zmuszone same wypracowywać część swoich dochodów. W ostatnich latach sektor kultury w Krakowie zaczyna rozwijać instrumenty marketingowe w celu pozyskania sponsorów, np. firmowych. Lata 1989 -2008 są okresem uczenia się, w jaki sposób funkcjonować na wolnym rynku.

Tymczasem we Florencji instytucje kultury funkcjonowały bez przerwy w gospodarce wolnorynkowej, dzięki czemu obecnie wypracowały już umiejętności zdobywania środków na swe działania. Rozwijały one narzędzia marketingowe, skierowane na zaspokojenie „popytu” turystów motywowanych bogactwem dziedzictwa kulturowego (Zarzewny-Szubert 2002). Taką sytuację obserwuje się obecnie w obydwu miastach. Miastotwórcza rola kultury oparta jest w dużej mierze na współdziałaniu czynników ekonomicznych.

Aby odpowiedzieć na pytanie czy kultura była i jest czynnikiem miastotwórczym we Florencji i Krakowie, należy powrócić do sformułowanych celów i pytań badawczych

Obydwa miasta rozwijały się w różny sposób do początków XVI stulecia. Następne cztery wieki przedstawiają natomiast liczne podobieństwa. Obydwa miasta przeżyły rozkwit w okresie Renesansu (we Florencji epoka ta rozpoczęła się już w XIV w.). Na tym etapie analizy historycznej autor może potwierdzić, że funkcja kulturalna była obecna i miastotwórcza w okresie późnego średniowiecza oraz w całym okresie renesansu, zarówno we Florencji, jak i w Krakowie, biorąc pod uwagę wspomniane w pracy przesunięcie czasowe pomiędzy rozwojem obydwu miast. W omawianym okresie tworzyły się pierwsze elementy kultury, które przyczyniały się do rozrastania się obydwu miast i nadawania znaczenia poszczególnym jego fragmentom. We Florencji były to początkowo kościoły, a w następnym

okresie - budowle świeckie i w mniejszej mierze sakralne. Kraków, w początkach omawianego etapu historycznego rozwoju miasta, oprócz budowli sakralnych, szczyt się mógł powstaniem nekropolii królewskiej. Miastotwórcza rola kultury w tym okresie przejawiała się głównie w rozbudowie miasta. W epoce renesansu kultura zaczęła przechodzić w fazę tworzenia instytucji, m.in. słynnych akademii. Również w Krakowie zaznaczył się ten czynnik miastotwórczego charakteru kultury m.in. poprzez utworzenie i rozbudowę uczelni.

W wiekach XVII – XVIII Florencja i Kraków weszły w kryzys, będąc poddane władzy obcych mocarstw. Z kolei wiek XIX przyniósł polityczne „przebudzenie” ich społeczności i wzrost aktywności kulturalnej obydwu miast, pomimo, że Kraków nadal pozostawał pod obcym panowaniem. W stuleciu tym Kraków i Florencja uchodziły za kolebkę państwowości, ostoję tożsamości narodowej i centrum kulturalne swoich krajów. Kultura miała w tym okresie szczególnie mocne oddziaływanie poprzez tworzenie struktury społecznej miasta w oparciu o liczne instytucje artystyczne i naukowe, napływ artystów i uczonych do Florencji oraz robudującą się świadomość narodową dużej części społeczeństwa. Proces ten zakończył się we Florencji wraz z powstaniem niepodległego państwa włoskiego, natomiast w Krakowie trwał aż do końca I wojny światowej.

Podobnie było do połowy XX w., ponieważ przez następne 45 lat Kraków funkcjonował w reżimie socjalistycznym narzuconym przez ZSRR. Utrzymał jednak swoją pozycję głównego polskiego miasta kultury, także w trudnych latach tego reżimu. Florencja natomiast, jako miasto jednego z wolnych państw kapitalistycznych, utraciła ją na rzecz Rzymu i Mediolanu, jednak rozwijała swoje zasoby kulturowe poprzez instytucjonalizację, m.in. tworzenie muzeów i galerii.

Można śmiało zaryzykować twierdzenie, że gdyby nie miastotwórcza rola kultury w minionych wiekach, Florencja i Kraków nie byłyby tymi miastami, jakimi są obecnie, które żyją dzięki dalszemu rozwojowi funkcji kulturalnych, o czym autor pisze w dalszej części podsumowania.

Drugim zadaniem autora było zbadanie głównych elementów funkcji kulturalnej Florencji i Krakowa i wykazanie, które z nich są lepiej rozwinięte na skalę miastotwórczą, we Florencji, a które w Krakowie. Autor stwierdza ich wyraźne zróżnicowanie, pod tym względem, w obu miastach. Jest jednak trudno ściśle określić znaczenie tych elementów w całości funkcji kulturalnej, nie są one w pełni porównywalne i niełatwe do liczbowego ujęcia.

We Florencji spośród siedmiu analizowanych przez autora elementów funkcji kulturalnej szczególne znaczenie miastotwórcze ma pięć:

- ✓ architektury i budownictwa
- ✓ muzealna
- ✓ biblioteczna
- ✓ kongresowo-wystawiennicza (z pominięciem festiwalowej)
- ✓ uniwersytecka

Funkcja architektury i budownictwa, według autora, stanowi podstawowy element miastotwórczy z uwagi na swój przestrzenny wymiar. Zabytkowe centrum Florencji zostało uznane przez międzynarodową organizację (UNESCO) i wpisane na listę dziedzictwa kulturowego świata, m.in. dlatego funkcja ta jest czynnikiem rozwoju turystyki w tym mieście. Oczywiście nie bez znaczenia są pozostałe funkcje, jednak według autora funkcja ta stanowi podstawę rozwoju niektórych z nich, a co za tym idzie ruchu turystycznego, dzięki czemu stanowi o miastotwórczym wymiarze kultury. Nie bez znaczenia jest tu rola historii Florencji. Jest bowiem prawdopodobne, że bez materialnej bazy architektonicznej, a z drugiej strony, bez bogatej i długiej historii miasta, znaczenie pozostałych funkcji byłoby mniejsze lub nie wystąpiłoby wcale. Można zatem stwierdzić, że funkcja muzealna powstała na bazie obiektów architektury i materialnych wytworów kultury tworzącej się w długim okresie ponad tysiąca lat. Dzisiejszy rozwój funkcji muzealnej ma jednak podstawowe znaczenie dla generowania ruchu turystycznego, który, co przedstawiał autora w rozdziale poświęconym zagadnieniom turystyki we Florencji. Nie bez przyczyny Florencja nosi miano „miasta-muzeum”. Stosunkowo wysoka liczba muzeów oraz bardzo dobra i dobra dostępność większej części muzeów florenckich stanowi podstawę dla napływu turystów do miasta. Oczywiście, funkcja muzealna opiera się, o czym autor wspomniał powyżej, o mechanizmy gospodarki wolnorynkowej. Dzięki temu promocja tego elementu funkcji kulturowej przyczynia się do dalszego rozwoju stanu obecnego. Muzea tworzą miasto bezpośrednio, zajmują lub tworząc nowe obiekty w przestrzeni miasta, generując strukturę gospodarczą, z uwagi na wysoki odsetek zatrudnionych w sektorze usług we Florencji.

W długiej historii miasta rozwijała się również funkcja biblioteczna, która jest wyrazem materialnych dóbr kultury, będąc zarazem miastotwórczym elementem funkcji kulturalnej ze względu na swój potencjał i możliwy zasięg oddziaływania. Zasoby biblioteczne Florencji mają bowiem znaczenie dla całych Włoch, czego wyrazem jest narodowy charakter największej we Florencji biblioteki opisanej w rozdziale poświęconym funkcji bibliotecznej. Zbiory kilku bibliotek florenckich stanowią o miastotwórczej roli jaką

pełnią one w mieście. Są bowiem magnesem dla bibliofilów i naukowców, którzy chcieliby zgłębiać dorobek kulturowy ludzkości zawarty w milionach woluminów o dużej wartości historycznej, które posiadają biblioteki florenckie.

Jest też inny element miastotwórczego znaczenia funkcji kulturalnej Florencji. Działalność centrum kongresowo-wystawienniczego stanowi uzupełnienie zdolności miastotwórczej funkcji kulturalnej. Dzięki setkom imprez organizowanym co roku, a przede wszystkim poprzez ich zasięg rozciągający się na terytorium Włoch, Europy i innych kontynentów, funkcja kongresowo-wystawiennicza generuje napływ do Florencji nie tylko turystów, ale również naukowców, biznesmenów, przedsiębiorców, którzy w czasie pobytu w mieście wykorzystują i tworzą podstawowe dla miasta, opisanej powyżej, funkcje.

Podsumowanie to kończy analiza miastotwórczego charakteru funkcji uniwersyteckiej Florencji. Uczelnie wyższe tego miasta nie są tak liczne jak w Krakowie, a liczba studentów we Florencji jest trzykrotnie mniejsza niż w Krakowie, jednak szkolnictwo wyższe w coraz większym stopniu przyczynia się do tworzenia struktur przestrzennych miasta, a co za tym idzie, ma charakter miastotwórczy. Powstające obecnie nowe obszary zdominowane przez funkcję uniwersytecką dają podstawę, by zaliczyć ją do grona funkcji miastotwórczych Florencji.

W Krakowie, do miastotwórczych autor zalicza funkcje:

- ✓ uniwersytecką
- ✓ biblioteczną
- ✓ artystyczną
- ✓ architektury i budownictwa
- ✓ festiwali (z pominięciem kongresowo-wystawienniczej)
- ✓ religijną.

W fazie rozwojowej znajduje się funkcja muzealna, która, być może za kilka lat, będzie miała zdecydowanie miastotwórcza dla Krakowa, rolę jednak obecnie nie zajmuje jeszcze tej pozycji. Zwiększający się z roku na rok napływ turystów (w tym zagranicznych) do Krakowa, pozyskiwanie środków unijnych na rozwój działań w sferze kultury*, przyczynić się mogą w znacznym stopniu do rozwoju tej funkcji, a co za tym idzie, może stać się ona podstawową funkcją kulturową i miastotwórczą zarazem.

Obecnie najważniejsze znaczenie dla funkcji kulturalnej Krakowa ma jednak funkcja uniwersytecka. Stanowi ona o rozwoju miasta, generuje napływ studentów i naukowców, a

* W roku 2007 rozpoczęła się nowa transza środków unijnych – okres 2007-2013.

także osób zatrudnionych w sektorze szkolnictwa wyższego, na stosunkowo długi okres, w porównaniu do czasu, jaki przeznaczają turyści na pobyt w mieście. Dzięki temu funkcja uniwersytecka jest miastotwórcza, tworząc efekty mnożnikowe w gospodarce Krakowa w praktycznie każdym możliwym wymiarze. Tworzy ona strukturę przestrzenną miasta, wyznaczając obszary zajęte przez budynki dydaktyczne i administracyjne uczelni wyższych Krakowa. Przyczynia się do rozwoju struktur gospodarczych miasta, o czym autor wspomniał powyżej. Po trzecie, jest podstawową funkcją tworzenia struktur społecznych w mieście, z uwagi na jej wkład w odsetek osób z wyższym wykształceniem wśród mieszkańców Krakowa i tworzenie kadr dla dynamicznie rozwijającego się sektora usług. Funkcja uniwersytecka jest również funkcjotwórcza, ponieważ dzięki jej rozwojowi, może rozwijać się funkcja biblioteczna. Obydwie te funkcje są od siebie zależne. Funkcja biblioteczna ma dzisiaj w Krakowie wymiar ogólnoswiatowy, ze względu na bogactwo zbiorów bibliotecznych i ich charakteru, co stanowi o „samodzielnej” roli tej funkcji, a z drugiej strony o jej miastotwórczym charakterze. Z uwagi na działalność bibliotek uczelnianych, korzystający z nich mają możliwość zapoznania się z bogatą literaturą i innymi formami zbiorów w dziedzinach, dla których zostały powołane uczelnie krakowskie.

W obrębie funkcji kulturalnych znajduje się funkcja artystyczna, która w Krakowie przybrała formę szczególną. Miasto było stolicą kulturalną Polski i w dalszym ciągu tę pozycję stara się utrzymać. Funkcja artystyczna rozwijała się w samym Krakowie, jednak jej zasięg był ogólnonarodowy, a w niektórych okresach dziejów miasta, szczególnie w renesansie, miała wymiar ogólnoeuropejski. Do Krakowa przyjeżdżali i tworzyli najznamienitsi artyści Polski i Europy. Niejednokrotnie osiedlali się na stałe w mieście, dzięki czemu tworzyła się i tworzy również obecnie specyficzna struktura społeczna Krakowa. Działalność artystyczna polegała m.in. na tworzeniu architektonicznej formy miasta, powstawaniu instytucji i rozwoju form sztuki – malarstwa i rzeźby, które udostępniane są obecnie nie tylko w muzeach i galeriach, ale zdobią miasto na codzień, w postaci rzeźb i pomników. Ten przejaw działań w ramach funkcji artystycznej przyczynia się do rozwoju funkcji architektury i budownictwa, która w Krakowie odgrywa, jak we Florencji, podstawową rolę w stosunku do innych funkcji, które w mieście się rozwijają. Zabytkowe centrum miasta zostało wpisane na listę światowego dziedzictwa kultury, a fakt ten może stanowić o napływie turystów pragnących zaznajomić się z tym dziedzictwem.

Do miastotwórczych w Krakowie autor zaliczył funkcję festiwali, ponieważ od czasów powojennych festiwale w Krakowie zajmowały ważne miejsce, a obecnie to znaczenie wzrosło, dzięki czemu funkcja ta ma charakter miastotwórczy. Organizowane imprezy

festiwalowe przyciągają bowiem do Krakowa turystów i miłośników tych sfer kultury, dla których cyklicznie odbywające się imprezy. Po 1989 r. liczba festiwali organizowanych w mieście znacznie wzrosła. Jednak ważna jest nie tyle liczba, co ich znaczenie i charakter.

W rozwoju funkcji miasta ważne miejsce zajmuje obecnie funkcja religijna, która przybrała na znaczeniu dzięki kultowi świętych i organizowanym pielgrzymkom, których liczba stale rośnie. Obecnie, do Krakowa przyjeżdżają już nie tysiące pielgrzymów, co miało miejsce jeszcze w latach 90. XX w., a miliony, za sprawą jednego, ale jakże ważnego sanktuarium (Miłosierdzia Bożego) opisanego w rozdziale poświęconym funkcji religijnej. Oczywiście jest, że niejednokrotnie pielgrzymi są równocześnie turystami, którzy oprócz wizyty i modlitwy w sanktuarium zwiedzają inne materialne wytwory kultury w Krakowie.

Z analizy elementów funkcji kulturalnej wynika również odpowiedź na trzecie pytanie badawcze. Zabytkowy układ dzielnicy centralnej Florencji i Krakowa, najwyższa we Włoszech liczba muzeów* dają podstawy do twierdzenia, że Florencja i Kraków są miastami-muzeum, które pojmowane jest przez autora jako zachowany zespół historycznych obiektów Starego Miasta wraz z muzeami znajdującymi się w tym mieście.

Nie znaczy to bynajmniej, że zabytkowe dzielnice Florencji i Krakowa są „skansenami”, obszarami, gdzie jedyną aktywnością jest ruch turystyczny i formy jego obsługi. Przeciwnie, obszary te pełnią jeszcze wiele innych funkcji, co dodatkowo zwiększa ich atrakcyjność, jak np. handel na ulicach Oltrarno we Florencji, czy Floriańskiej i Grodzkiej w Krakowie.

Miastotwórczy charakter funkcji kulturalnej Florencji i Krakowa jest bezsprzeczny. Według autora, jest ona czynnikiem sprawczym funkcjonowania obydwu miast. Wykazał on, że dla jednego i drugiego miasta struktura funkcji kulturalnej i znaczenie poszczególnych jej elementów są odmienne, często jednak miastotwórczy charakter we Florencji i w Krakowie mają te same elementy. Bogata historia jest podstawą do rozwoju funkcji kulturalnej, tym bardziej, że w dziejach obu miast są okresy, w których Florencja i Kraków miały dużo wspólnego, dzięki nawiązanym stosunkom i kontaktom.

Realizując drugi cel pracy autor starał się odpowiedzieć na ostatnie, czwarte pytanie badawcze postawione w pracy, w rozdziale 8 i 9. Rozdział 8. miał dać odpowiedź czy turystyka we Florencji i w Krakowie rozwija się jako oddziaływanie funkcji kulturalnej. Odpowiedzią na to pytanie miał być też kwestionariusz przeprowadzony w obu miastach. Dane

* Liczba muzeów innych miast włoskich i polskich nie jest tak wysoka w żadnym z nich. Liczba muzeów Rzymu we Włoszech i Warszawy nie jest tak wysoka; porównywalne mogą być tylko zasoby muzeów Florencji i Rzymu. W Polsce nie ma miasta posiadającego tak bogate zbiory muzealne jak w Krakowie, choćby ze względu na zbiory Zamku Królewskiego na Wawelu.

dotyczące turystyki w obu miastach wykazały, że turystyka kulturalna jest w obu miastach najważniejszą motywacją turystyczną i celem przyjazdu turystów do Florencji (ok. 80%) i do Krakowa (35%). Dane statystyczne dotyczące funkcji kulturalnej agregowane są we Florencji z innym typem turystyki – biznesowym, jednak autor wnioskuje, że turystyka ta jest jednym z celów przyjazdu także ludzi biznesu i jej oddziaływanie na nich jest we Florencji znaczące. W Krakowie turystyką kulturową zainteresowana jest z pewnością zdecydowanie większa turystów, pomimo, że tylko 35% podało za główny cel przyjazdu turystykę kulturową. Najprawdopodobniej, ten typ turystyki jest ważny dla innych odwiedzających Kraków, których cel główny wizyty w mieście jest inny, jednak cele pośrednie mogą dotyczyć funkcji kulturalnej. Analizę danych potwierdza również krótki kwestionariusz przeprowadzony we Florencji i w Krakowie, w którym respondenci odpowiedzieli twierdząco na powyższe wnioski. Wobec powyższego, autor stwierdza, że turystyka rozwija się we Florencji i w Krakowie głównie w oparciu o zasoby kulturowe, a funkcja kulturalna tworząc te zasoby była i jest głównym czynnikiem generującym turystykę.

W świetle wyników pracy, funkcję kulturową można uznać za miastotwórczą dla Florencji i Krakowa, w przeszłości i obecnie, a jej rola w przyszłości powinna być jeszcze większa.

Spis literatury i źródeł niepublikowanych

Spis literatury

1. Adorno F., 1983, Accademie e istituzioni culturali a Firenze, Accademia Toscana di Scienze e Lettere "La Colombaria", Leo S. Olschki editore, Firenze.
2. Barbieri G., 1972, Toscana, Unione Tipografico Editrice Torinese, Torino
3. Barbieri G. (red.), 1977, Aree verdi e tutela del paesaggio, Guaraldi editore, Firenze.
4. Barbieri G., 1982, I valori ambientali del territorio fiorentino, [w:] I Valori geografico storici del paesaggio fiorentino, proposte di uso e tutela, Atti dell'Istituto di Geografia, Quaderno 11, Università di Firenze, Firenze, str. 7-24.
5. Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1971, Zarys geografii miast, PWE, Warszawa.
6. Bellezza G., 1999, Geografia e beni culturali, Riflessioni per una nuova cultura della Geografia, FrancoAngeli, Milano.
7. Bettucci A., Conti E., Giannelli G., (red.), 2006, La statistica per la città, Annuario Statistico del Comune di Firenze Anno 2004-2005, Comune di Firenze, Firenze
8. Beuys B., 1995, Florencja, świat miasta – miasto świata, życie miejskie w latach od 1200 do 1500, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa
9. Białkiewicz Z. J., 2003, Krakowskie budynki szkolne i uniwersyteckie w latach 1850-1857, architekci wobec zabytków [w:] A. Kadłuczka red., Architektura Krakowa, dzieje, badania, odnowa, Tom I, Instytut Historii Architektury i Konserwacji Zabytków, Politechnika Krakowska, Kraków
10. Biegański P., 1974, Architektura, sztuka kształtowania przestrzeni, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa.
11. Bieniarzówna J., Małecki J. M., 1994, Dzieje Krakowa, Kraków w wiekach XVI-XVIII, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
12. Bieniarzówna J., Małecki J.M., 1979, Dzieje Krakowa, Kraków w latach 1796-1918, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
13. Bieniarzówna J., Małecki J.M. (red.), 1997, Dzieje Krakowa, Kraków w latach 1918-1939, Wydawnictwo Literackie, Kraków
14. Bogucka M., 1998, Bona Sforza, Wrocław-Warszawa-Kraków, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław.
15. Bohusz-Dobosz A., 2005, Dzieje Kościoła Św. Wojciecha w Krakowie, Drukarnia Eurodruk, Zielona Góra
16. Borkowski K. (red.), 2006, Badanie ruchu turystycznego w Krakowie / Małopolsce w 2006 roku, Małopolska Organizacja Turystyczna, Kraków
17. Broniewski T., 1980, Historia architektury dla wszystkich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
18. Capodarca V., 2001, Gli Alberi monumentali di Firenze e provincia, Edizioni Firenze, Firenze.
19. Carniani M., 1992, Firenze, 2000 anni di storia e arte, Edizioni Kina Italia, Firenze
20. Carter F. W., 1994, Trade and urban development in Poland, An economic geography of Cracow, from its origins to 1795, Cambridge University Press, Cambridge.
21. Chodubski A., 1992, From Annals of The Polish-Italian Relations, Accademia Peloritana dei Pericolanti, Messina.
22. Chwalba A., 2004, Dzieje Krakowa, Kraków w latach 1945-1989, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
23. Chylaszek-Jarosz M., Rynek podziemny, Dwutygodnik Miejski Kraków Pl, nr 3, 20 lutego 2008.
24. Ciuffoletti Z., 2004, Un secolo in movimento, album dell'800, Societa Europea di Edizioni S.p.A. – il Giornale, Milano.

25. Claval P., 2002, *La geografia culturale*, DeAgostini, Novara.
26. Conti E., Giannelli G. (red.), 2005, *La statistica per la città, Annuario Statistico del Comune di Firenze Anno 2003*, Comune di Firenze, Firenze.
27. Cresti C., 1995, *Firenze, capitale mancata, Architettura e città dal piano Poggi a oggi*, Electa, Milano.
28. Decreto Legislativo 29 ottobre 1999, n. 490, "Testo unico delle disposizioni legislative in materia di beni culturali e ambientali, a norma dell'articolo 1 della legge 8 ottobre, n. 352", *Gazzetta Ufficiale* n. 302 del 27 dicembre 1999 - Supplemento Ordinario n. 229.
29. De Vecchis Gino, 1987, *Cracovia: Conflittualità spaziali in atto e prospettive di riordino territoriale*, Università di Roma „La Sapienza”, Istituto di Geografia, Roma.
30. Dick L., 2003, *Przewodnik po Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Studio EMKA Ltd., Warszawa.
31. Di Domenico C., Cresti C., (red.), 1998, *Guide di architettura*, Firenze, Umberto Allemandi & C., Firenze
32. Dobrowolski T., 1964, *Sztuka Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków
33. Domański J. (red.), 1963, *Kraków i jego uniwersytet*, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne, Kraków.
34. Dużyk J., 1968, *Polskie Ateny*, [w:] J. Bieniarzówna, *Kraków stary i nowy, Dzieje kultury*, PWN, Kraków
35. Dziechciarz T., 1993, *Funkcjonowanie handlu na placach targowych na przykładzie Placu Nowego w Krakowie* [w:] *Folia Geographica, Series Geographica-Oeconomica*, vol XXV-XXVI, PAN, Oddział w Krakowie, Kraków, str. 81-92.
36. Dziewoński K., Jerczyński M., 1977. *Statystyczna charakterystyka miast. Funkcje dominujące. "Statystyka Polski"*, nr 85, GUS.
37. Fanelli G., 1979, *Firenze*, Edizioni Laterza, Firenze.
38. Fitt J., 1998, , vol. 2, [w] J. Purchla (red.), *Metropolitalne funkcje Krakowa*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków
39. Fontani M., 2007, *Il tram è la scelta vincente*, *Tra Magazine*, la newsletter della nuova tramvia, Area Comunicazione Comune di Firenze, ATAF, Firenze .
40. Gajda Z., 2000, *The Museum of the Faculty of Medicine at the Jagiellonian University, Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków.
41. *Gazeta Wyborcza w Krakowie*, Listy do redakcji, Henryk Jagiełło - Cracow Expo Center, 12 marca 1996, nr 61
42. Gierowski J.A., 1985, *Historia Włoch*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
43. Gierowski J. A., 1986, *Historia Polski 1505-1764*, PWN, Warszawa
44. Giovannetti B., Martucci R., 1993, *101 Architetture da vedere a Firenze*, Guida ai principali monumenti, Canal Libri, Venezia.
45. Gill G., 1997, *Kopce na ziemiach Polski od pradziejów po kopiec w Pierzchowcu*, Małopolski Oddział, Stowarzyszenia Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego w Krakowie, Kraków.
46. Górka Z., 1977, *Funkcje produkcyjne I Dz. Kat. M. Krakowa – Śródmieście*, [w:] A. Wrzosek, *Prace Geograficzne, Zeszyty Naukowe UJ, Zeszyt 44*, str. 55-70.
47. Górka Z., 1996, *Funkcja naukowo-kulturalna Krakowa i jej przemiany w ostatnim okresie* [w:] A. Jelonek (red.), *Folia Geographica, Przemiany środowiska Przyrodniczego i procesy rozwojowe miasta Krakowa po II wojnie światowej*, Series Geographica-Oeconomica vol. XXVII – XXVIII 1994-1995, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków, str. 239-253.
48. Górka Z., 2004, *Krakowska dzielnica staromiejska w dobie przemian społeczno-ekonomicznych*, IGiGP UJ, Kraków.
49. Gurgul J. 2002. *Monografia turystyczna Toskanii*, praca magisterska złożona w archiwum Zakładu Gospodarki Turystycznej i Uzdrawiskowej, IGiGP UJ, Kraków

50. Gyurkovich J., 1999, Znaczenie form charakterystycznych dla kształtowania i percepcji przestrzeni, Politechnika Krakowska, Kraków.
51. Heller M. (red.), 1998, Komercjalizacja kultury, Zakład Nauk Społecznych Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, Cieszyn
52. Hibbert C., 1992, Medyceusze, wzlot i upadek, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź.
53. Il turismo in Toscana negli anni settanta, 1980, Istituto Regionale per la Programmazione Economica della Toscana, Firenze
54. Innocenti P., 1973, La città di Cracovia, Università degli studi, Firenze.
55. Innocenti P., 1979, L'industria nell'area fiorentina, Associazione degli Industriali della Provincia di Firenze, Firenze.
56. Innocenti P., 1994, Geografia del turismo, La Nuova Italia Scientifica, Roma
57. Jelonek A., 1996, Rozwój i przemiany w układach struktur demograficznych Krakowa [w:] A. Jelonek (red.), Folia Geographica, Przemiany środowiska Przyrodniczego i procesy rozwojowe miasta Krakowa po II wojnie światowej, Series Geographica-Oeconomica vol. XXVII – XXVIII 1994-1995, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków, str. 175-191.
58. Jędrzejczyk D., 2002, Krajobraz kulturowy jako metafora bytu [w:] E. Orłowska (red.), Kultura jako przedmiot badań geograficznych. Studia teoretyczne i regionalne, Oddział Wrocławski PTG, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, str. 19-25.
59. Jędrzejczyk D., 2004, Geografia humanistyczna miasta, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.
60. Kaczmarek J., 2002, Nekropolie jako przestrzeń kultury, [w:] E. Orłowska (red.), Kultura jako przedmiot badań geograficznych. Studia teoretyczne i regionalne, Oddział Wrocławski PTG, Uniwersytet Wrocławski, str. 75-86.
61. Kamińska-Szmaj I., 2001, Słownik wyrazów obcych, Wydawnictwo Europa, Warszawa
62. Kielczewska-Zaleska M., 1978, Geografia osadnictwa, Zarys problematyki, PWN, Warszawa
63. Klemm G., 1854, Allgemeine Kulturwissenschaft, Berlin, [za:] Rembowska K., 2002a, Kultura w tradycji i we współczesnych nurtach badań geograficznych, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
64. Knothe J., 1968, Sztuka budowania, Instytut Wydawniczy „Nasza Księgarnia”, Warszawa
65. Kociszewski J., 2002, Podwójna restrukturyzacja społeczna i gospodarcza miasta Wrocławia w procenie zmian systemowych, [w:] J. Słodczyk (red.), Przemiany bazy ekonomicznej i struktury przestrzennej miast, Uniwersytet Opolski, Opole, str. 131-150.
66. Kolberg O., 1976, Dzieła wszystkie, t. 5, Krakowskie, cz. 1, Wrocław
67. Konferencje, katalog sal konferencyjnych w Krakowie, 2005, Wydział Współpracy i Promocji Miasta, UM Krakowa, Kraków.
68. Kowalczyk A., 2008, Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością, [w:] A. Kowalczyk (red.), Turystyka kulturowa, spojrzenie geograficzne, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa
69. Kowalski P., 2007, Kultura magiczna, omen, przesąd, znaczenie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
70. Liszewski S., Maik W., 2000, Wielka Encyklopedia Geografii Świata, tom. XIX, Osadnictwo, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
71. Kraków 2000, w drodze do przyszłości, Norpol s.c. & OWH Anabasis, Kraków 1996.
72. Lepszy K., 1964, Uniwersytet Jagielloński wczoraj, dziś i jutro, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków
73. Ludwikowski L., 1968, Kultura i sztuka Krakowa, część II, Renesans, Barok, Rokoko, Klasycyzm, Wydawnictwo Artystyczno Graficzne RSW „Prasa”, Rzeszów.

74. Maciejewska K., 2000, Gdzie studiować? Uczelnia z tradycją, [w:] Wiedza i życie, 1/2000, Warszawa.
75. Maik W., 1992, Podstawy geografii miast, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń
76. Makuch M. (red.), 2001, To miasto jest wszędzie... Kraków w poezji polskiej XX wieku, Europejskie Miasto Kultury „Kraków 2000”, Kraków.
77. Maltinti G. (red.), 1998, L'Aeroporto di Firenze, Prospettive di sviluppo ed effetti sul sistema economico regionale, FrancoAngeli, Mediolan
78. Maltinti M., 2005, Le strutture congressuali in Italia: aspetti territoriali, praca magisterska złożona w Università degli Studi di Firenze, Facoltà di Economia,
79. Masini D, Bertelli M. (red.), 2002, Abitazioni popolari e locazioni urbane nella storia fiorentina, Casa Editrice PLAN, Sesto Fiorentino.
80. Massa M. (red.), 1988, Firenze, grandi progetti e politica urbanistica, Franco Angeli Libri s.r.l., Milano
81. Matuszko D., 2007, Klimat Krakowa w XX wieku, IGiGP UJ, Kraków.
82. Mazurski K. F, 2006, Geneza i przemiany turystyki, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław
83. Medlik S., 1995, Leksykon podróży, turystyki i hotelarskiej, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
84. Michalik M.B. (red.), 1996, Kronika Krakowa, Kronika, Warszawa
85. Michell D., 2000, Cultural Geography, a critical introduction, Blackwell Publishers, Oxford, Wielka Brytania.
86. Mróz F., 2006, Pielgrzymowanie do sanktuarium Ecce Homo św. Brata Alberta w Krakowie, [w:] E. Bilska-Wodecka, I. Sołjan (red.), Peregrinus Cracoviensis, IGiGP UJ, Kraków, str. 137-148.
87. Mydel R., 1977, Place targowe współczesnego Krakowa [w:] Prace Geograficzne Instytutu Geograficznego UJ, Zeszyt 66, PWN Oddział w Krakowie, Kraków, str. 145-168
88. Mydel R., 1979, Rozwój struktury przestrzennej Miasta Krakowa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk
89. Mydel R., 1994, Rozwój urbanistyczny miasta Krakowa po drugiej wojnie światowej, Wydawnictwo i Drukarnia „Secesja”, Kraków
90. Mydel R., 1996, Terrytorialny wzrost i ewolucja struktury przestrzennej Miasta Krakowa w okresie 1946-1990, [w:] A. Jelonek (red.), Folia Geographica, Przemiany środowiska Przyrodniczego i procesy rozwojowe miasta Krakowa po II wojnie światowej, Series Geographica-Oeconomica vol. XXVII – XXVIII 1994-1995, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków, str. 279-296.
91. Myśliński M.(red.), 2005, Katalog zabytków sztuki w Polsce, Tom IV, Miasto Kraków, część X Śródmieście. Mury obronne i Planty, Rynek Główny, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa
92. Nowacki K., 1982, Architektura krakowskich teatrów, Wydawnictwo Literackie, Kraków
93. Olkiewicz J., 1968, Z dziejów Florencji, Książka i Wiedza, Warszawa
94. Ostrowski J., 1989, Kraków, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa
95. Ostrowski W., 1996, Wprowadzenie do historii budowy miast, ludzie i środowisko, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa
96. Orłowska E. (red.), 2002, Kultura jako przedmiot badań geograficznych, Studia teoretyczne i regionalnej, Oddział Wrocławski PTG, Wrocław.
97. Orłowska E., Klementowski J. (red.), 2003, Kulturowy aspekt badań geograficznych, Studia teoretyczne i regionalne, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział Wrocławski, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

98. Palej A., 1998, Współczesna problematyka przestrzenna miast i jej historyczne tło [w:] K. Bojanowski, P. Lewicki, L. Moya Gonzalez, A. Palej, A. Spaziant, W. Wicher, Elementy analizy urbanistycznej, PK im. Tadeusza Kościuszki, Kraków, str. 31-113.
99. Paolucci A. (red.), 1999, Firenze, la storia, l'architettura, l'arte della città, itinerari nel patrimonio storico-religioso, Mondadori, Firenze
100. Piotrowska-Hochfeld K., 1964, Zagadnienia wzrostu gospodarczego Włoch, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
101. Piróg D., 2003, Poznawcze, estetyczne i symboliczne wartości krajobrazu kulturowego Krakowa i województwa małopolskiego istotą edukacji kulturowej i regionalnej, [w:] E. Orłowska i J. Klementowski (red.), Kulturowy aspekt badań geograficznych. Studia teoretyczne i regionalne, Oddział wrocławski PTG, Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, str. 101-108
102. Poli C., 1996, Places and history, Tuscany, White Star, Publishers, Vercelli
103. Popielska J., 2005, Michelangelo, Muzeum Narodowe w Krakowie, Kraków
104. Porębski M., 1987, Dzieje sztuki w zarysie, Tom I, Od paleolitu po wieki średnie, Wydawnictwo Arkady, Warszawa
105. Prawelska-Skrzypek G., 2003, Polityka kulturalna polskich samorządów, Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
106. Prawelska-Skrzypek G., 2006, Przemiany w funkcjonowaniu sektora kultury w miastach w latach 2000-2005, System analiz samorządowych, Związek Miast Polskich, Kraków
107. Purchla J., 1996, Kraków, prowincja czy metropolia?, TAIWPN Universitas, Kraków
108. Purchla J., 1997a, Kraków i jego architektura na przełomie wieków, [w:] M. Podlowska-Reklewska (red.), Sztuka około 1900 w Europie Środkowej, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
109. Purchla J., 1997b, Dziedzictwo a rozwój, [w:] K. Broński, J. Purchla, Z.K. Zuziak, Miasto historyczne, Potencjał dziedzictwa, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków
110. Quirini-Popławska D., 1973a, Działalność Włochów w Polsce w I połowie XVI wieku na dworze królewskim, w dyplomacji i hierarchii kościelnej, Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
111. Quirini-Popławska D., 1973b, Włoskie środowisko krakowskie a Uniwersytet Krakowski na przełomie XV i XVI wieku [w:] J.A. Gierowski (red.), Międzynarodowe powiązania Uniwersytetu Krakowskiego w dobie Kopernika, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne, Zeszyt 40, Copernicana Cracoviensia, t. 1, PWN, Kraków, str. 77-118.
112. Quirini-Popławska D., 1989, Sebastiano Montelupi, toscano, mercante e maestro della Posta Reale di Cracovia, Quaderni di Storia Postale, Istituto di Studi Storici Postali, Enrico Mucchi editore, Modena.
113. Rembowska K., 2002a, Kultura w tradycji i we współczesnych nurtach badań geograficznych, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
114. Rembowska K. 2002b, Perspektywy badań geograficznych w świetle dialektycznej koncepcji rzeczywistości społeczno-kulturowej [w:] E. Orłowska (red.), Kultura jako przedmiot badań geograficznych, Oddział Wrocławski Polskiego Towarzystwa Geograficznego, Uniwersytet Wrocławski, str. 9-18.
115. Rombai L., 2001, Firenze e l'ambiente, Problemi e prospettive riflessi dalla stampa quotidiana, Centro Editoriale Toscano, Firenze.
116. Rożek M., 1981, Królewska Katedra na Wawelu, Wydawnictwo Interpres, Warszawa.
117. Rożek M., 1993, Forum regale. Rynek krakowski jako miejsce wydarzeń politycznych (XIV – XVII w.), [w:] J. Bujak, A. Steczkowska-Zambrzycka, R. Godula (red.), 1993, Kraków, Przestrzenie kulturowe, Wydawnictwo Platan, Kraków.

118. Rożek M., 1995, Krakowskie sanktuaria: Cracovia Sacra czyli przewodnik po krakowskich sanktuariach, Wydawnictwo Karpaty, Kraków.
119. Rożek M., Gondkova B., 2002, Leksykon kościołów Krakowa 2000, Wydawnictwo Platan, Kraków.
120. Runge J., 2007, Metody badań w geografii społeczno-ekonomicznej – elementy metodologii, wybrane narzędzia badawcze, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
121. Rzegocińska-Tyżuk B., 1992, Uwagi o stanie i problemach rozwoju szkolnictwa wyższego Krakowa w aspekcie przestrzennym, [w:] J. Warszńska (red.), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Geograficzne – Zeszyt 91, IG UJ, Kraków, str. 89-113.
122. Schneider-Skalska G., 1997, Tereny nadwodne jako obszary publiczne [w:] W. Seruga, A. Wyżykowski (red), Projektowanie Urbanistyczne w nowych warunkach ustrojowych – jego rola w aktywizacji miast, Materiały V Ogólnopolskiej konferencji naukowej Instytutu Projektowania Urbanistycznego WA PK, Mogilany k. Krakowa, 21-22.11.1997, PK im. Tadeusza Kościuszki, Kraków, str. 137-156.
123. Seweryn R., 2006, Turystyka kulturowa w przyjazdach do Krakowa, [w:] A. Nowakowska i M. Przydział (red.), Turystyka w badaniach naukowych, Prace Ekonomiczne, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Rzeszów
124. Skowronek J., 1982, Legiony polskie we Włoszech, WSiP, Warszawa.
125. Sobol E. (red), 1997, Słownik Wyrazów Obcych, PWN, Warszawa.
126. Stefanowicz J., 1976, Włochy współczesne, Wiedza Powszechna, Warszawa.
127. Straszewicz L., 1977, Włochy, PWN, Warszawa
128. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Krakowa, 2003, Kraków.
129. Suliborski A., 1983, Metodologiczne podstawy badań funkcji i struktury funkcjonalnej miast, Geografia w Szkole, nr 5.
130. Suliborski A., 2001, Funkcje i struktura funkcjonalna miast, studia empiryczno-teoretyczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź
131. Szajnowska-Wysocka A., 1995, Podstawy zorganizowania miast konurbacji górnośląskiej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice
132. Szubert-Zarzycka U., 2002, Ekonomiczne podstawy turystyki, Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław
133. Szymańska D., 2007, Urbanizacja na świecie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
134. Szymczak M. (red), 1988, Słownik Języka Polskiego, PWN, Warszawa.
135. Tobiasz M., 1972, Jak powstały przedmieścia Krakowa?, PWN, Warszawa-Kraków.
136. Torowska J.M., 2003, Planty krakowskie, Przewodnik dla nauczycieli, Wydawnictwo MCDN, Kraków.
137. Trafas K. (red.), 1988, Atlas Miasta Krakowa, PPWK im. E. Romera, Warszawa – Wrocław.
138. Treves L. 1967, Le risposte economiche del turismo in Toscana, CEDAM – Casa Editrice dott. Antonio Milani, Padwa
139. Tylor E., 1896, Cywilizacja pierwotna, Warszawa, [za:] Rembowska K., 2002a, Kultura w tradycji i we współczesnych nurtach badań geograficznych, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
140. Università degli Studi di Firenze, Guida dell'Ateneo Fiorentino, Anno Accademico 2006/2007, Stabilimento Poligrafico Fiorentino, Firenze
141. Ustawa o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r., Dz.U. z 1997r. nr 5 poz. 24.
142. Vallega A., 2003, Geografia culturale, Luoghi, spazi, simboli, UTET Diffusione, Torino.

143. Więcek A., Gotfryd M., 2004, Cmentarze Krakowa, Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Kraków.
144. Wilkońska A., 2007, Kraków jako policentryczny ośrodek turystyki religijnej, praca doktorska w archiwum IGiGP UJ, Kraków.
145. Województwo Małopolskie 2004, podregiony, powiaty, gminy, 2004, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków.
146. Wypych A., 2003, Air humidity and fogs in Cracow in the period 1961-2000 in relation to synoptic situations [w:] Z. Górka (red.), Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Geograficzne – Zeszyt 112, IGiGP UJ, Kraków, str. 105-114.
147. Wyrozumski J., 1992, Kraków do schyłku wieków średnich, Wydawnictwo Literackie, Kraków
148. Wyrozumski J., 2002, Miejsce Krakowa w średniowiecznej Europie, [w:] J. Purchla, Kraków i Praga – dwie stolice Europy Środkowej, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
149. Ziobrowski Z., 1988, Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Krakowa, Biuro Planowania Przestrzennego UMK.
150. Ziobrowski Z., 1996, Plany rozwoju Krakowa – ich uwarunkowania i efekty przestrzenno-funkcjonalne, [w:] [w:] A. Jelonek (red.), Folia Geographica, Przemiany środowiska Przyrodniczego i procesy rozwojowe miasta Krakowa po II wojnie światowej, Series Geographica-Oeconomica vol. XXVII – XXVIII 1994-1995, Wydawnictwo Oddziału PAN, Kraków, str. 297-310
151. Zborowski A., 2005, Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa), IGiGP UJ, Kraków.

Strony internetowe

<http://www.aboutflorence.com>
<http://www.albertynki.pl>
<http://www.biblioteka.pau.krakow.pl>
<http://www.bip.krakow.pl>
<http://www.bncf.firenze.sbn.it>
<http://www.comune.firenze.it/archivistorico/narratives/index.html>
<http://www.coordinamentochiesedifirenze.it>
<http://www.correrenelverde.it/musei/musei.htm>
<http://www.culture.pl>
<http://www.e-krakow.com>
<http://www.festivaldeipopoli.org>
<http://www.firenzefiera.it>
<http://www.ge2004.it>
<http://www.istat.it>
<http://www.krakow.pl/ccb>
<http://www.krakow2000.pl>
<http://www.kultura.gov.pl>
<http://mogila.cystersi.pl>
<http://www.muzeum-czartoryskich.krakow.pl>
<http://www.rozstaje.pl>
<http://www.rzeczpospolita.pl>
<http://www.sacrumprofanum.pl>

<http://www.targi.krakow.pl>
<http://www.teatroverdifirenze.it>
<http://www.uj.bj.edu.pl>
<http://www.unesco.org>
<http://www.unifi.it>
<http://www.wbp.krakow.pl>

Źródła niepublikowane

147 wiadomości uzyskanych pocztą elektroniczną, przesłanych przez:

- Urząd Miasta Florencji (Wydział Kultury, Europe Direct)
- Uczelnie krakowskich i florenckich
- Teatry i Muzea Krakowa i Florencji

14 wiadomości uzyskanych pocztą tradycyjną, przesłanych przez:

- Urząd Miasta Krakowa
- Uczelnie krakowskie

Notatka służbowa sporządzona w dniu 19.03.1987r. przez mgr inż. Krystynę Bilatczak z wydziału organizacyjnego Urzędu Miasta Krakowa

Pismo Dyrektora Wydziału Kultury UMK Pani mgr Danuty Glondys skierowane do Pana Krzysztofa Grunera z Biura Informacji UMK, Kraków, 5.04.1995.

Pismo Przewodniczącego Komitetu Minibasketball Krzysztofa Książka do Lapo Pistelli z UM we Florencji, 31.03.1993, Kraków.

Pismo skierowane przez Azienda per il diritto allo studio universitario do Prezydenta Miasta Krakowa profesora Jacka Woźniakowskiego z dnia 2 października 1990r.

Pismo Vannino Chiti, Prezydenta Regionu Toskanii skierowane do Prezydenta Miasta Krakowa p. Józefa Lassoty.

Sprawozdanie z wizyty Prezydenta Miasta Krakowa we Florencji w dniach 13-16 czerwca 1992 przygotowane przez Z-cę Dyrektora Kancelarii Krzysztofa Grunera w dniu 6.07.1992.

Sprawozdanie z wyjazdu do Ceciny – Region Toskania 24-26.09.1992r., Jerzy Pytlik, 8.10.1992r.

Umowa z 1985 o współpracy pomiędzy miastem Krakowe w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a miastem Florencją w Republice Włoskiej, dokument z archiwum Urzędu Miasta Krakowa

Fot. 1. Fasada Katedry Santa Maria del Fiore we Florencji	44
Fot. 2. Kościół Św. Wojciecha na Rynku Głównym w Krakowie	47
Fot. 3. Widok Florencji z kopułą Bazyliki Santa Maria del Fiore (w tle) dzieła Brunelleschiego	48
Fot. 4. Renesansowe Sukiennice (odnowione po koniec XIX w.) na Rynku Głównym w Krakowie	53
Fot. 5. Zniszczenia wojenne w okolicy mostu Ponte Vecchio we Florencji	62
Fot. 6. Plan regulacji Wielkiego Krakowa z 1910 r.	64
Fot. 7. Palazzo Vecchio we Florencji – widok od strony Piazza della Signoria	82
Fot. 8. Widok na budynek Palazzo degli Uffizi od strony Arno	83
Fot. 9. Cmentarz „Cimitero delle Porte Sante” we Florencji	85
Fot. 10. Synagoga we Florencji	86
Fot. 11. Kościół Św. Andrzeja w Krakowie	87
Fot. 12. Dom Pomocy Społecznej im. Helclów w Krakowie	91
Fot. 13. Budynek Wydziałów Matematyki i Fizyki UJ z lat 70	94
Fot. 14. Tablice kierunkowe w Krakowie informujące o położeniu danego muzeum	114
Fot. 15. Tablice kierunkowe we Florencji informujące o położeniu danego muzeum.	115
Fot. 16. Widok na Galleria degli Uffizi od strony Piazza della Signorina we Florencji	121
Fot. 17. Budynek Muzeum Historii Nauki we Florencji	122
Fot. 18. Pokaz multimedialny malarstwa w Palazzo Medici Riccardi we Florencji	123
Fot. 19. Muzeum Narodowe (gmach główny) w Krakowie	127
Fot. 20. Budynek Oddziału Muzeum Historycznego Miasta Krakowa „Apteka pod Orłem”	132
Fot. 21. Budynek Teatro della Pergola we Florencji	141
Fot. 22. Budynek Teatru Starego im. H. Modrzejewskiej w Krakowie	142
Fot. 23. Przechadzki na placu “delle Cascine” – zdjęcie z ok. 1890r.	143
Fot. 24. Ponte Vecchio we Florencji i widok miasta – zdjęcie z ok. 1855r.	144
Fot. 25. Gmach Biblioteki Głównej Narodowej we Florencji	150
Fot. 26. Nowy budynek Biblioteki Jagiellońskiej (2001 r.) w Krakowie	153
Fot. 27. Festiwal Kultury Żydowskiej w Krakowie.	159
Fot. 28. Międzynarodowy Festiwal Teatrów Muzycznych w Krakowie.	160
Fot. 29. Hala wystawiennicza „Targi w Krakowie” w Czyżynach	163
Fot. 30. Katedra Santa Maria del Fiore z niedokończoną fasadą i dzwonnica – zdjęcie z 1855r.	174

Spis rycin str.

Ryc. 1. Plan rzymskiej Florentii.	39
Ryc. 2. Rzymska Florentia oraz jej główne połączenia drogowe w czasach Cesarstwa	40
Ryc. 3. Kraków pomiędzy X a XIII w.	42
Ryc. 4. Plan Florencji z połowy XIV w. z podziałem na dzielnice	45
Ryc. 5. Plan Florencji z wybranymi elementami układu przestrzenno-funkcjonalnego*	69
Ryc. 6. Schemat struktury przestrzennego zagospodarowania miasta Krakowa w 1945r.	71
Ryc. 7. Schemat struktury przestrzennego zagospodarowania miasta Krakowa w 1960 r.	71

* Centrum Florencji przedstawione jest w rozdziale 6.1.

Ryc. 8. Rozwój granic Krakowa od powstania do roku 1990.	73
Ryc. 9. Plan Krakowa z wybranymi elementami układu przestrzenno-funkcjonalnego *	76
Ryc. 10. Rozmieszczenie wybranych obiektów kultury w centrum Florencji w 2008 r. (kolejność numeracji zgodna z chronologią powstania obiektu)	80
Ryc. 11. Rozmieszczenie wybranych obiektów kultury w centrum Krakowa w 2008 r. (kolejność numeracji zgodna z chronologią powstania obiektu)	88
Ryc. 12. Najstarsze uniwersytety (założone do 1364r.) na tle współczesnego podziału politycznego Europy	93
Ryc. 13. Liczba oraz kierunki napływu studentów zagranicznych na UJ w roku akademickim 2005/2006 dla krajów o największej liczbie studentów	97
Ryc. 14. Kierunki napływu i liczebność studentów zamiejscowych na Uniwersytecie Florenckim w roku akademickim 2004/05.	101
Ryc. 15. Położenie powstającego Kampusu III oraz Kampusu I i II Uniwersytetu Jagiellońskiego	104
Ryc. 16. Rozmieszczenie czterech kampusów Uniwersytetu Florenckiego	105
Ryc. 17. Rozmieszczenie muzeów Florencji według klasyfikacji opartej na kryterium dostępności fizycznej i wirtualnej	118
Ryc. 18. Rozmieszczenie muzeów Krakowa z uwzględnieniem klasyfikacji opartej na kryterium dostępności fizycznej i wirtualnej	129
Ryc. 19. Fragment planu Florencji z zaznaczonym położeniem obiektów Firenze Fiera.	165
Ryc. 20. Rozmieszczenie obiektów „Palazzo dei Congressi” (A) oraz „Fortezza da Basso” (B) we Florencji.	166
Ryc. 21. Rozmieszczenie kościołów we Florencji koordynowanych przez Coordinamento delle chiese di Firenze	173
Ryc. 22. Odsetek turystów krajowych i zagranicznych korzystających z noclegów we Florencji w latach 2003-06	180
Ryc. 23. Odsetek turystów krajowych i zagranicznych korzystających z noclegów w Krakowie w latach 2003-06	180

Spis tabel str.

Tab. 1. Wybrane dane dotyczące środowiska naturalnego Krakowa i Florencji	26
Tab. 2. Miejsce Krakowa wśród miast Polski o liczbie ludności ponad 300 tys. w świetle wybranych wskaźników	29
Tab. 3. Zmiany liczby ludności we Florencji i w Krakowie od powstania miast do roku 2005	31
Tab. 4. Zmiany liczby ludności Krakowa i Florencji w latach 2001-2005	34
Tab. 4a. Charakterystyka struktury zatrudnienia ludności we Florencji w latach 1981-2001 i w Krakowie w okresie 1978-2002.	34
Tab. 5 Wybrane dane dotyczące ludności Florencji i Krakowa na początku XXI wieku	36
Tab. 6. Studenci zagraniczni na Uniwersytecie Jagiellońskim według kraju pochodzenia w latach akademickich 2004/05 i 2005/06.	96
Tab. 7. Studenci zagraniczni na UJ w roku akademickim 2005/6 według	

* Centrum Krakowa przedstawione jest w rozdziale 6.1.

najpopularniejszego kierunku studiów	97
Tab. 8 Kierunki napływu studentów na Uniwersytet Florencki (Università degli Studi) w roku akademickim 2004/05	102
Tab. 9. Studenci obcokrajowcy we Florencji w roku akad. 2005/06 wg państw i uczelni	103
Tab. 10. Liczba studentów uczelni państwowych, kościelnych i prywatnych Krakowa w latach	107
Tab. 11. Studenci – obcokrajowcy w Krakowie w roku akademickim 2005/06 wg państw i uczelni akademickich 2004/05 i 2005/06.	108
Tab. 12. Liczba pracowników naukowych zatrudnionych na AGH i UJ w latach 1989/90 i 2007/2008	110
Tab. 13. Przedziały punktacji oceny dostępności fizycznej i wirtualnej muzeów we Florencji i w Krakowie.	117
Tab. 14. Muzea Florencji według pozycji wynikającej z klasyfikacji według badań autora.	119
Tab. 15. Muzea Florencji według pozycji wynikającej z klasyfikacji dostępności	119
Tab. 16. Frekwencja w muzeach zarządzanych przez Gminę Florencja oraz w wybranych muzeach zarządzanych przez Polo Museale Fiorentino (Galleria Uffizi i Palazzo Pitti) w okresie 2003-05, z uwzględnieniem pozycji w klasyfikacji dostępności	135
Tab. 17. Liczba zwiedzających muzea krakowskie należące do Gminy Kraków i samorządu wojewódzkiego w latach 2003-2005, z uwzględnieniem pozycji w klasyfikacji dostępności.	136
Tab. 18. Biblioteki florenckie wg jednostki administrującej i liczby podległych bibliotek (stan na 31 maja 2005).	149
Tab. 19. Liczba woluminów w wybranych bibliotekach florenckich (stan na 31.12.2007)	151
Tab. 20. Dane dotyczące działalności miejskich bibliotek we Florencji w okresie 2000-05.	152
Tab. 21. Liczba woluminów w wybranych bibliotekach krakowskich (stan na 31.12.2007).	154
Tab. 22. Dane dotyczące działalności bibliotek miejskich w Krakowie w latach 2003-05.	165
Tab. 23. Stosunek liczby woluminów i czytelników w miejskich bibliotekach Krakowa i Florencji w latach 2003-05.	165
Tab. 24. Sale wystawiennicze w obiektach „Firenze Fiera” w roku 2007.	
Tab. 25. Frekwencja w Sanktuarium Bożego Miłosierdzia w latach 2000-04	170
Tab. 26. Frekwencja w Sanktuarium Krzyża Świętego w Mogile w latach 2000-04	171
Tab. 27. Frekwencja w Sanktuarium Ecce Homo św. Brata Alberta w latach 2000-04	172
Tab. 28. Liczba korzystających z noclegów we Florencji i w Toskanii oraz w Krakowie i w woj. Małopolskim w latach 2003-2006	179
Tab. 29. Liczba noclegów zrealizowanych przez turystów korzystających z bazy noclegowej we Florencji i reigonie Toskanii w latach 2003-2006	181
Tab. 30. Wielkość ruchu turystycznego w Krakowie i w woj. małopolskim w latach 2003-2006	181
Tab. 31. Osetki turystów zainteresowanych „turystyką kulturowo-artystyczną i biznesową we Florencji oraz „zwiedzaniem zabytków” w Krakowe w	

wybranych latach przełomu XX i XXI w.	183
Tab. 32. Liczba turystów – respondentów kwestionariusza w Krakowie i Florencji według kraju pochodzenia	185

Aneks

Tab. 33. Klasyfikacja muzeów Krakowa w oparciu o kryteria dostępności fizycznej i wirtualnej	214
Tab. 34. Klasyfikacja muzeów Florencji w oparciu o kryteria dostępności fizycznej i wirtualnej	221
Tab. 35. Liczba studentów zagranicznych według kraju pochodzenia na państwowych uczelniach krakowskich w latach akad. 2004/05 i 2005/06	230
Tab. 36. Liczba studentów zagranicznych według kraju pochodzenia na prywatnych uczelniach krakowskich w latach akad. 2004/05 i 2005/06.	234